

GYVIEJI ARCHYVAI

Senajai Varėnai 600 metų

Istoriniai gyvenimo vingiai

1939 m. Vokietija ir Sovietų Sąjunga pasidalino Lenkiją. Sovietai Lietuvai gražino lenkų okupuotą Vilniaus kraštą – supranta, ne už dyką. Pagal pirmą „taikos“ sutartį pareikalavo leidimo Lietuvos teritorijoje įkurti karines bazes. Tada juodu humoru buvo šmaikštaujama: „Vilnius – mūsų, o mes – rusų“.

Tuomet, kai Gedimino pilies bokšte buvo keliama trispalvė, nuo caro laikų išlikusiose Alytaus kareivinėse kūrėsi apšepę Raudonosios armijos kariai, mieste taip pat buvo dislokuoti ir Lietuvos kariuomenės mokytojų pulkai. Nuo jų spygliuota vielų tvora atsiskyrė raudonarmiečiai. Žvelgdami iš tolo, stebėjosi, kiek daug Lietuvos kariuomenėje generolų. Juos klaidino prašmatni ulonų uniforma.

Taip prasidėjo sovietų provokaciniai veiksmai, atseit, iš jų bazės grobiami raudonarmiečiai. Netrukus raudonarmiečiai nebetilpo Alytuje. Jie pradėjo kurtis miške, šalia Senosios Varėnos buvusio caro kariuomenės poligone. Tarp Perlojos ir Varėnos kūrėsi kovinis lėktuvų aerodromas. Sovietai sparčiai ruošė dirvą Lietuvos okupacijai.

Atėjo lemtinga 1940 m. birželio 15 d. Netoli Varėnos esančiame Ūtos kaime 4 val. ryto priartėjo prie Lietuvos valstybės sienos netvarkingai surikiuota kariuomenė, kuri prie užkardos stabtelėjo tik tiek, kol kardais sukapojo pasienio užkardos vadą, nespėjusį net užsivilkti kariškos uniformos, Aleksandrą Barauską. Tai buvo pirmoji kruvina auka Lietuvoje. Niekas tada negalėjo net pagalvoti, kad bolševikai per pusę amžiaus sunaikins trečdalį Lietuvos gyventojų.

Apie vidurdienį okupantų lavina pasiekė Varėnos miestelį. Nežinia, ką galvojo suaugę varėniškiai, matydami nuskurdusią kariuomenę. Vaikus (man tada buvo 10 metų) labiausiai stebino Čingischano palikūnys, įkypomis akimis, kreivomis kojomis. „Nenugalimoji“ – taip save įvardinusi armija buvo apgyvendinta miškuose prie Glūko ežero, skubotai iš lentų sukaltuose barakuose ir palapinėse. Netrukus iš Marijampolės ir Alytaus kareivinių atvedė tris pulkus Lietuvos karių. Varėnos miestelyje, kur dabar stovi K. Tamulevičiaus motelis, buvo du erdvūs girininkijos pastatai. Juose įsitaisė NKVD štabas. 2009

m. lapkričio 24 d. laikraštyje „Merkio kraštas“, Nr. 91, straipsnyje „Rūstūs 70 metų senumo įvykiai Varėnoje“, buvo rašyta, kokius išpūdingus darbus nuveikė čekistai girininkijos pastuose. Trumpa citata iš minėto straipsnio. „1941 m. pavasarį mano tėvas Antanas Kaziulionis giraitėje netoli pastatų auštant ganė gyvulius ir tapo atsitiktiniu siaubingo įvykio liudininku. Prie štabo privažiavo dengtas sunkvežimis. Iš štabo išėjo ginkluoti enkavedistai ir sudarė savotišką koridorių. Iš sunkvežimio išlipo kariškiai su lietuviškomis uniformomis, visi suėjo į štabą. Netrukus tėvas pamatė siaubingą vaizdą. Iš štabo čekistai neštuvuose nešė kadamuojančius kūnus į tą patį sunkvežimį. Nei riksmo, nei šūvių jis negirdėjo. Tačiau suprato, kas laukė jo, jeigu būtų pastebėtas“. Katynėje lenkų karininkus čekistai žudė šūviais į pakaušį, čia, matyt, vietoj naganų panaudojo plaktukus. Iki šiol lieka paslaptis, kur paslėpti nužudytųjų kūnai.

1941 m. balandžio pradžioje Varėnos bažnyčioje atsirado paveikslų restauratorius. Dabar galima spėlioti, kad tai buvo žmogus, pasiūstas naujai besikuriančios pogrindinės LLA (Lietuvos laisvės armija), vėliau virtusios VLIK (Visuotinis Lietuvos išlaisvinimo komitetas). Kadangi mano tėvas priklausė bažnytiniam parapijos komitetui, tai tikruosius restauratorius tikslus perprato. Iš jo sužinojo, kad mažiausiai po trijų mėnesių prasidės vokiečių ir sovietų karas. Jis ragino aktyvesnį jaunimą pradėti slapstytis, kad išvengtų bolševikų represijų.

Manau, kad pagrindinė pseudorestauratoriaus užduotis buvo „namų areštė“ esančių ir poligone Lietuvos kariuomenės pulkų likimas. Į šį pavojingą žaidimą buvo įtrauktas ir mano tėvas. Pirmojo pasaulinio karo metu jis tarnavo rusų kariuomenėje ir beveik metus buvo fronte, todėl gerai mokėjo rusų kalbą. 1941 m. pavasarį jis kreipėsi į poligone esančius raudonarmiečių vadus, prašydamas, kad leistų paimti maisto atliekas iš stovyklos. Du kartus per savaitę su tėvu, pasikinkę arklių ir pasikrovę porą kubilų, įvažiuodavom į kariuomenės stovyklą prie lauko virtuvės. Su dideliu samčiu iš statinių semdavome maisto atliekas į savo kubilus. Prisimenu, čia būdavo

net neprapjautų duonos kepalų. Tėvas prabėgom pasikalbėdavo su kariais lietuvišiais. Nežinau, kiek buvo naudos ir kokią užduotį atliko mano tėvas, tačiau restauratoriaus pranašystė pasiteisino – karas prasidėjo 1941 birželio 22 dieną.

Miestelio gyventojai buvo pripratę prie karinės technikos šurmulio. Centrinė gatvė dažnai žlėgsėdavo krovinių traktorių vikšrai, padebesiais iš Perlojos aerodromo gaudė lėktuvai, dažnai tapydami oro balionus, į kuriuos iš kulkosvaidžio šaudė pro šalį skrendantys greitaeigiai naikintuvai.

Tą sekmadienį, kaip įprasta, kaimynai, susirinkę mūsų kieme, postringavo apie platesnio masto karinius manevrus. Atsitokėjo ir suklyso išgirdę galingus sproginėjimus Perlojos aerodrome ir pamatę tirštų dūmų kamuolius padangėje. Abejonės išsisklaidė, kai atskrido lėktuvai, pažymėti juodais kryžiais. Apsukę keletą ratų, vienas po kito skrisdami iš šiaurės į pietus virš centrinės gatvės šaudė iš kulkosvaidžių į gatvę važiuojančias gurguoles ir sunkvežimius, pakrautus įvairiais buitinais rakiniais, kartu važiuojo ir karininkų žmonos su vaikais. Pirmuoju antskrydžiu kulka nukirto mūsų kaimynui A. Kaziulionui kojas, netekęs daug kraujo jis mirė, be to, uždegė jo namą. Antru antskrydžiu nušovė keletą gyvulių. Subombardavo geležinkelio stotį, sudaužė ten esantį vagonų ešeloną, paruoštą žmonių tremčiai.

Tėvas, įvertinęs esamą padėtį, galimą dviejų kariuomenių susidūrimą, greitomis pakinkė arklių, šį tą pakrovė į vežimą ir patraukė į Gojaus kaimą, kur gyveno ištekėjusi mano sesuo. Pradėjus temti, vos įvažiuojame į miško keliuką nuo Merkinės plento miestelio prieigos, pasirodė motorizuotas vokiečių dalinys. Alytaus plentą buvo užėmę sovietų kariai.

Prasidėjo susišaudymas. Mes pakliuvome į jo vidurį. Išsigelbėjome tėvo sumanimo dėka. Vos ne ropomis slinkome Pirmojo pasaulinio karo apkasais. Arklys, išgąsdintas šūvių, nušuoliavo į priekį, vilkdamas prie vežimo pririštas karves. Virš mūsų galvų švilpė kulkos, skindamos pušelių šakas. Laimingai išėję iš šaudymo zonos, vidurnaktį pasiekėme sesers vienkiemį. Tik iš tolo apsišaudė vokie-

čiai užėmė miestelį, o raudonarmiečiai, vesdamiesi beginklius lietuvius karius, nuo Babriškių patraukė link Valkininkų. Sužinojė, kad Varėnoje ramu, birželio 24 d. (antradienį) tėvas su manimi pėsčiomis parėjo į Varėną. Kieme radome kelis vokiečių kareivius prie šulinio iki pusės nuogos, besilaistančius šaltu vandeniu. Kartu su jais buvo miestelio veterinaras, mokantis vokiškai. Jis paaiškino, kad kareiviai prašo paieškoti kiaušinių. Nuo Merkinės plentu riedėjo kariški triračiai motociklai. Aplinkui buvo ramu. Tėvas nutarė pernakti ir rytojau dieną iš kaimo sugrįžti atgal. Paryčiui, dar miegant, išgirdome šaudymą ir granatų sproginėjimą. Išvirtę iš lovų, su tėvu nuropojome po svirnu į daržovių rūšį. Šaudymas truko gal 2-3 val. Aprius išlindome iš rūšio ir pamatėme klaukų vaizdą. Ap link liepsnojo pastatai, siaurose gatvėse tįsojo žuvusiųjų raudonarmiečių kūnai. Netrukus pasirodė vokiečių kariai, įsakmiai rodydami rankomis eiti prie buvusio NKVD štabo į futbolo aikštę. Čia atradome sėdinčius kaimynus iš šiaurinio miestelio pakraščio.

Kiek vėliau žmonės pasakojo, kad miškelyje buvo palikta 13-kos vokiečių igula.

Nežinia, iš kur miestelį užpuolė keli šimtai raudonarmiečių. Žuvo visa vokiečių igula, tačiau gana greitai atvyko pastiprinimas ir sovietų kariai išsilakstė kas kur, palikdami virš šimto nukautų. Dar buvo kalbama, kad vokiečiams kažkas pasakęs, esą čia gyvena vieni komunistai, todėl ir buvome suvaryti visi į aikštiną, kur mus ketino sušaudyti. Išgelbėjo, atseit, aukšto rango vokiečių karininkas, kuris motociklu pervažiuojo miestelio gatvėmis. Jeigu bent iš kurio pastato būtų į jį paleistas nors vienas šūvis, būtų įsakęs sušaudyti visus gyventojus. Pralaukę aikštėje iki vakaro, vokiečiai įsakė moterims ir vaikams skirstytis, o vyrams – kasti duobes ir laidoti sovietų karius. 13 žuvusių vokiečių kūnus palaidojo šalia Pirmojo pasaulinio karo vokiečių kapinių.

Kai 1945 m. baigėsi Antaris pasaulinis karas, Lietuvoje prasidėjo aštuonerių metų partizaninis karas.

Vytautas KAZIULIONIS
1953 m. Norilsko politinių kalinių sukilimo dalyvis

VARĖNOS MIESTO KRONIKA: datos, įvykiai, faktai

2009 m. vasario 13 d. duris atvėrė Varėnos socialinių paslaugų centras. (Averkienė R. Socialiai pažeidžiamiausiems – jauki užuovėja. – Iliustr. // Savivaldybių žinios. – 2009, vas. 19, p. 10-11)

2010 m. vasario 23 d. „Ažuolo“ vidurinė mokykla tapo „Ažuolo“ gimnazija.

(Varėnos mokyklai – 70. – Varėna: Varėnos „Ažuolo“ gimnazija, 2010)

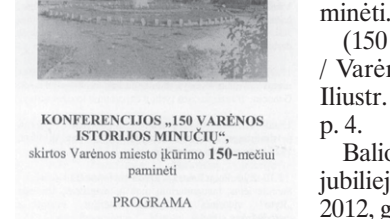
2011 m. spalio 11 d. Varėnoje atidarytas Varėnos krašto legendas iliustruojančių ažuolo skulptūrų parkas. (Averkienė R. Varėnos parką papuošė skulptūros. – Iliustr. // Ūkininko patarėjas. – 2011, spal. 15, p. 13.)

Balionytė Ž. Parką papuošė medžio skulptūros. – Iliustr. // Giružis. – 2011, spal. 14, p. 1, 3)

2012 m. balandžio 13 d. Varėnos muzikos mokyklai buvo suteiktas Jadvygos Čiurlionytės menų mokyklos vardas.

(Balionytė Ž. Mokyklai suteiktas garbingas vardas. – Iliustr. // Giružis. – 2012, bal. 20, p. 1, 4)

2012 m. balandžio 27 d. Varėnos kultūros centro salėje vyko konferencija, skirta Varėnos miesto įkūrimo 150-mečiui paminėti.

(150 Varėnos istorijos minučių / Varėnos viešoji biblioteka. – Iliustr. // Giružis. – 2012, bal. 20, p. 4.)

Balionytė Ž. Varėna švenčia jubiliejų. – Iliustr. // Giružis. – 2012, geg. 4, p. 3)

2012 m. rugpjūčio 31 d. Varėnos miesto parką papildė dar devynios skulptūros – suoliukai.

(Balionytė Ž. Parką papuošė dar devynios skulptūros. – Iliustr. // Giružis. – 2012, rugs. 7, p. 4)

2012 m. rugsėjo 29 d. vyko Varėnos miesto 150 metų sukakties paminėjimas ir Grybų šventė.

Ant Varėnos geležinkelio stoties pastato atidengtas miesto jubiliejui skirtas atminimo ženklas.

(Averkienė R. Varėna ruošiasi miesto jubiliejiaus šventei. – Iliustr. // Alytaus naujienos. – 2012, rugs. 26, p. 8.)

Averkienė R. Varėnos kraštas – ne vien grybai ir uogos. – Iliustr. // Savivaldybių žinios.

– 2012, spal. 4, p. 6-7.

Balionytė Ž. Grybų sostinė atšventė gimtadienį. – Iliustr. // Giružis. – 2012, spal. 5, p. 1, 9.

Budrytė A., Beržinis J. Europos grybų sostinės gimtadienis. – Iliustr. // Merkio kraštas. – 2012, spal. 2, p. 1, 4.

Ruseckytė G. Valio Grybų šventei! – Iliustr. // Vakaro žinios. – 2012, spal. 1, p. 4.

Stankevičiūtė L. Europos grybų sostinė džiaugsmingai sutiko jubiliejinį traukinį. – Iliustr. // Ūkininko pa-

tarėjas. – 2012, spal. 2, p. 12.

Šepetytė D. Varėniškiai vėl visiems parodė širdį. – Iliustr. // Respublika. – 2012, spal. 1, p. 6)